

Петро Кравченко

КРАВЧЕНКО Петро Анатолійович – доктор філософських наук, професор, декан історичного факультету Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка. Сфера наукових інтересів – соціальна філософія та філософія історії, проблеми сучасної політичної культури.

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ АРХІТЕКТОНІКИ ГЛОБАЛЬНИХ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ У СУЧАСНОМУ СОЦІУМІ

У статті доведено, що самоорганізація мережевого простору спрямована на усунення людського фактору з інформаційної архітектури, через що не існує відмінного від ціннісно-орієнтованого способу підкорення потенціалу інноваційно-комунікативних технологій цілям, пріоритетам і перспективам цивілізаційного поступу людства. Каркасом, стандартом глобальної соціальної архітектоніки може бути лише така система цінностей, яка узгоджується з процесами соціальної синергії інформаційного простору.

***Ключові слова:** архітектоніка, віртуальна реальність, глобальні соціальні мережі, інформація, інформаційне суспільство, інформаційний простір, комунікаційні системи, конвергентні технології, соціальні мережі, соціум, ціннісні орієнтації, цінності.*

Проблеми інформаційного суспільства загалом та інформаційних мереж зокрема давно стали предметом обговорення в суспільно-політичному та філософському дискурсах. Є навіть спроби створення цілісної концепції опису механізмів, способів, засобів, суперечностей, соціальних оцінок, домінант і детермінант реалізації соціокультурного потенціалу інформаційних мереж. Але динаміка суспільного розвитку і вплив інформаційних мереж на нього настільки високий, що постійно потребують нових досліджень, які б відтворювали найсучасніші зміни як у самих мережах так і їх вплив на соціум. Адже, як би не пришвидшували соціальний час інноваційні технології, їхня роль у трансформації суспільної та індивідуальної свідомості, соціальних

© П. А. Кравченко, 2016

<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.57494>

інститутів, світової спільноти залишається утаємниченою. І лише виявивши тенденції суспільного розвитку в різних соціальних практиках та здійснивши їхній аналіз на рівні філософського категоріального апарату можна запропонувати модель, концепцію розвитку суспільства, основу якого складають глобальні інформаційні мережі. Наявна енциклопедично-довідкова література не містить усталеної дефініції, яка б розкривала соціокультурний вимір інформації як ресурсу суспільства знань. Тобто, інформація, інформаційна діяльність, інформаційний обмін, інформаційна політика будується без усвідомлення того, що самі по собі вони виражають культурні, цивілізаційні, історичні сенси. Ігнорування цього аспекту породжуватиме конфлікти між соціальними суб'єктами та унеможливлуватиме соціальну самоорганізацію в тих точках соціального простору, де вона є можливою та необхідною.

Разом з тим ми відкидаємо ілюзорні уявлення про інформаційне суспільство як світову панацею і не сприймаємо його так, як це було характерно для теоретиків 60-80-их років ХХ ст. Адже, неможливо створити таку модель інформаційної взаємодії, яка б унеможливила дії, спрямовані на дестабілізацію соціальної системи. Адміністративно, політично, економічно, військово можна втрутитися в роботу будь-якої інформаційної мережі та нав'язати підключеним до неї соціальним агентам наперед визначені правила гри. Але ж інтеграція інноваційних технологій у тіло соціальної реальності має узгоджуватися з суспільними цілями, цінностями та сенсами. Чи є вона закономірною, чи носить випадковий характер? Від відповіді на це запитання прямо залежить співвідношення між соціальною дійсністю та її віртуальним (актуальним, поточним) образом в просторі глобальних інформаційних мереж. Евристично перспективною нам видається порівняння інформаційних мереж з програмним забезпеченням. Аналогічно тому як програма «оживляє» комп'ютер, надаючи йому безмежних вимірів застосовності, інформаційні мережі розширюють соціальну дійсність. В іншому випадку соціальна матерія залишатиметься пасивною. Тому, соціокультурний потенціал глобальних інформаційних мереж слід розуміти не як наявні засоби, знання технологій тощо, а як особливий вид суспільних відносин, які виникають у заснованому на інноваційно-комунікаційних технологіях глобалізованому соціумі з метою встановлення інформаційної рівноваги та пошуку оптимальних шляхів розвитку сучасного суспільства.

Крім того інформаційні простори за своїми властивостями не збігаються з просторами віртуальної реальності. Інформаційний простір – це частина соціальної реальності, яка безпосередньо впливає на визначення й співвідношення параметрів соціального простору й соціально-

го часу. Дійсно, в соціально-політичному та гуманітарному дискурсах поняття віртуальне та інформаційне нерідко розглядаються якщо не як синонімічні, то як причинно-наслідково обумовлені. Інформаційний простір, а відповідно й глобальні інформаційні мережі за своєю природою, функціональністю й потенціалом не є віртуальними. Попри те, що за певних обставин вони можуть позиціонувати себе як такі, вплив інформаційних мереж на соціальну реальність є безпосереднім і не обмежується впливом на її віртуальний мережевий прообраз. На рівні суспільної свідомості уявлення про феномен віртуалізації дещо спотворене та гіперболізоване. Внаслідок цього віртуалізація соціальної дійсності сприймається винятково як процес переходу від реальності до симулякрів і образів. Проте, насправді метою віртуалізації є відволікання суспільства від соціокультурного потенціалу інноваційно-мережевих технологій, заміщення реальних потреб та інтересів на плінні, випадкові, уявні ідеали, цінності, цілі. Тому вважати віртуальний простір, спроектований за посередництва сучасних мас-медіа, інтернет-соціальних мереж (типу Facebook, ВКонтакте тощо), пліток, інтернет-опитувань та іншими методами, повноцінним відповідником, заміником соціальної реальності неможливо. Він може бути таким лише за умови реалізації соціокультурного потенціалу глобальних інформаційних мереж.

Загалом у соціальній мережевій архітектоніці узгоджується соціальність як атрибут та віртуальність як властивість глобалізованого соціуму, за рахунок чого останній набуває нового – інформаційного – виміру. Ця позиція підсилюється в методології акторно-мережевої теорії, яка останніми роками набула значної популярності в західній соціально-філософській думці. Зважаючи на те, що в умовах функціонування глобальних інформаційних мереж інформаційний простір заповнюють не лише люди, а й технічні пристрої, комунікаційні системи – здатності до самоорганізації мережевий простір набуває лише за умови тлумачення соціальності як особливого типу зв'язку між соціальними агентами та продукуваними ними артефактами.

Виявлення ж культурно-цивілізаційних характеристик і соціальних потенцій глобальних інформаційних мереж можливе в контексті аналізу коеволюції природи та суспільства як відкритих, самоорганізованих систем. Кожна з них у процесі взаємодії розвивала власну складність, сукупність стабільних станів і подій. Проте на рубежі ХХ – ХХІ ст.ст. ці дві системи втратили безпосередній взаємозв'язок. Зовнішнім стосовно соціуму середовищем стали інформаційні мережі, але вони, як і природа, виявилися ціннісно нейтральними. На відміну від природи інформаційні мережі не володіють властивістю комплексності й не здатні до самоорганізації. Через це виявлення соціальних

потенцій глобальних інформаційних мереж має узгоджуватися з системою «природа-суспільство». У зв'язку з цим виникає необхідність формування й розвитку інформаційної екосистеми соціуму як логіко-семантичної моделі накопичення, продукування, перероблювання й трансляції соціокультурного контексту в режимі реального часу. Інформаційна екосистема має нівелювати політику культурного підкорення та домінування, що є наслідком невизначеного статусу інформації як суспільного ресурсу. Наявне нині розуміння інформації як цінності деструктивно впливає на цивілізаційні перспективи, адже слугує лише інтересам тих, хто має ресурси для перетворення інформації на технології масового впливу та контролю.

Інформаційні канали мережевого суспільства принципово не можуть бути порожніми. Другорядність змісту наповнення інформаційного простору провокує тотальну недовіру до будь-яких джерел інформаційних повідомлень, експертних і соціологічних оцінок, статистичних даних, прогнозів тощо. Виявлення цього соціального факту дає можливість встановити, що в інформаційному суспільстві справжною цінністю стає не інформація, а мережева платформа для її компонування, структурування й трансляції. Тому глобальні інформаційні мережі перетворюються на динамічний соціальний ресурс, один з інструментів глобальної соціокультурної взаємодії і мають певні наслідки реалізації свого інноваційного потенціалу.

До основних суперечностей і перспектив соціально-філософського осмислення інноваційного потенціалу глобальних інформаційних мереж належать такі: репрезентація інформаційних мереж як новітньої форми соціальної морфології; здійснення кореляції просторово-часових характеристик економічної реальності «суспільства знань» із концепціями інформаційного імперіалізму; проведення типологізації віртуальних соціальних платформ з метою окреслення їхніх економічних і політичних складових; оцінка рейтингу, аудиторії та соціального статусу агентів соціальних мереж; ідентифікація детермінанти глобального інформаційного ринку, його динаміки на мікро- та макро-економічному рівнях; розробка методології суспільно-економічного аналізу інноваційного потенціалу віртуальних сервісів та оцінка валідності продукованої ними соціальної інформації; аналіз стереотипних уявлень щодо інформаційних мережевих сервісів та виявлення в суспільній свідомості шляхів формування стійкого взаємозв'язку процесів інформатизації та глобалізації.

Ряд означених перспектив і суперечностей аналізуються в теорії конвергентних технологій. Останні лише набувають розвитку й нечасто стають предметом соціально-філософського інтересу. Якщо в

середині минулого століття причиною протестних соціальних рухів та збільшення проявів контркультури було усвідомлення неповноти реалізації потенціалу інноваційних технологій в усі соціальні практики, то на початку XXI століття прояви контркультури концентруються навколо вихолощення цими технологіями антропологічного та соціального факторів культурно-цивілізаційного розвитку. Наслідком цього може стати відчуження людини як форми протистояння тиску мережевої соціальної архітекτονіки. Аргументом цьому може бути зміна лексики при характеристиці користувачів сучасних цифрових мережевих сервісів. А на особливу увагу заслуговує термін «disconnected youths», який вказує на підкорення людини соціальній мережевій архітектоніці. Ним позначають тих, хто свідомо відмовився від використання віртуальних соціальних мереж. Але, роблячи цей вибір людина зіштовхується зі значними труднощами, оскільки соціальна архітектоніка ставить таких людей за межі значної частини соціальних практик (вони можуть мати проблеми з працевлаштуванням, оформленням документів тощо). Все це переконує в думці про те, що глобальні інформаційні мережі на початку XXI століття проходять етап інституалізації та перетворюються на елемент соціального буття.

Соціокультурний потенціал інформаційних мереж безпосередньо пов'язаний із трансльованими за їхнього посередництва гуманітарними інноваціями. Ця проблема залишається малодослідженою в філософському дискурсі, хоча саме гуманітарні інновації задають базис і систему координат соціального простору й соціального часу інформаційного суспільства. До потреби продукування гуманітарних інновацій призводять протестні рухи, спровоковані нерівномірністю розподілу інноваційного та соціокультурного потенціалу мережевої архітектури. Разом із тим, перетворена на загальну практику інноваційна діяльність стає непрогнозованою та стохастичною за своїми наслідками. Сама ж потреба та поява гуманітарної інновації це ознака виходу соціальної системи зі стану динамічної рівноваги та росту соціальної ентропії.

У цьому контексті логічним є звернення до проблеми трансформації соціальних практик та формування глобальної свідомості. Здійснюючи аналіз процесів соціальної самоорганізації та місця в них соціально-комунікативних практик можна констатувати, що через них соціокультурна складова мережевої соціальної архітекτονіки встановлює баланс управління, самоорганізації, соціального програмування й свободи соціальних агентів. Невідповідність стану реалізації соціокультурного потенціалу інформаційних мереж їхньому інноваційному потенціалу неминує провокуватиме розпад стійких соціальних структур та встановлення жорсткої ієрархізації, одномірності, за-

мкненості суспільства. Адже, якщо в до-інформаційну еру соціальна рівновага залежала від доволі широкого діапазону етичних, правових, естетичних і релігійних норм, то рівновага мережевого суспільства підпорядкована соціокультурному потенціалу глобальних інформаційних мереж. Очевидно, що за таких умов неможливо опиратися на традиційні уявлення про соціальну рівновагу. Спостерігається перетворення процесу формування глобальної свідомості на вид соціальної практики. Як відомо, поняття глобального мислення планетарної свідомості тощо вперше введено в науковий обіг представниками природничо-наукового напрямку філософії космістів. Проте з того часу відповідні поняття слугували скоріше орієнтиром, вказівником, ідеалом, який неможливо було практично впровадити в практику соціального життя. Саме розкриття соціокультурного потенціалу глобальної соціальної архітекτονіки є шляхом прищеплення глобальної свідомості, глобального мислення, планетарної відповідальності. Суспільство не має права вийти за межі потенціалістського дискурсу глобальних інформаційних мереж. І хоча спокус цьому більш ніж достатньо, соціальний контроль, аналіз економічних, політичних, культурних ризиків, конфліктів та суперечностей, орієнтування соціальної мережевої архітекτονіки на глобальну перспективу не має права вийти за межі суспільних дискурсів про майбутнє цивілізації. Адже нині наявні тенденції набуття глобальними інформаційними мережами статусу визначника, репрезентанта, суспільної свідомості.

В умовах нестабільності соціуму, його здатності непрогнозовано втрачати та набувати стабільності – нормотворчим фактором соціальної системи є ціннісні установки соціальних агентів. Будучи безпосередньо зв'язаними з традиціями, світоглядом і соціальними нормами, вони стають відносно незалежними від зовнішньої соціальної архітекτονіки. З одного боку, це позитивно впливає на збереження культурної ідентичності, проте з іншого, закладає підґрунтя соціальної нестабільності. Соціальні протиріччя обумовлюються фрагментованістю процесів глобалізації. Остання переважно торкається соціально-економічного й соціально-політичного шару життєдіяльності суспільства, але ігнорує соціокультурну сферу. Навіть в теоретичних дискусіях щодо проблем глобалізації помітне уникнення розгляду питання про зворотний зв'язок об'єктивних процесів з їхнім суб'єктивним відображенням на рівні локальних соціальних груп та окремих індивідів. Замість цього, розвитку набувають маніпулятивні технології, які в просторі глобальних інформаційних мереж стають прихованими й перманентними. Це стало можливим внаслідок кліпового, вибіркового сприйняття соціальними агентами інформаційних потоків. Види-

мість свободи диверсифікувала інформаційні канали, але разом із тим це стало шпариною для розробки й впровадження нелінійних методів впливу на індивідуальне буття. Відтак, неможливо реалізувати не лише соціокультурний, а й інноваційний потенціал інформаційних мереж поза їх аксіологічною експертизою на рівні суспільного дискурсу.

Таким чином, відсутність ціннісної оцінки мережевих технологій оголює їхню асоціальну сутність. Ігнорування цього аспекту вже на рубежі ХХ – ХХІ століть призводить до того, що етична формула «довіряю людині, а не структурі», поступово заміщується довірою до структури, яка послаблює негативний вплив людського фактору та закладає основи впевненості в існуванні інституційної соціальної справедливості. Але, самоорганізація мережевого простору спрямована на усунення людського фактору з інформаційної архітектури, через що не існує відмінного від ціннісно орієнтованого способу підкорення потенціалу інноваційно-комунікаційних технологій цілям, пріоритетам і перспективам цивілізаційного поступу людства. Адже реалізована за посередництва мереж комунікативна єдність людства здатна в режимі реального часу трансформуватися в агресивність, ненависть та інші деструктивні для глобального соціуму явища. Надіндивідуальні мережеві структури соціальної взаємодії відіграють роль «невидимої руки», сутність дії якої зводиться до появи таких артефактів соціального життя, які не прогнозувалися і не планувалися, але які здатні впливати на трансформацію соціальної структури. А тому каркасом, стандартом глобальної соціальної архітекτονіки може виступати лише така система цінностей, яка узгоджується із процесами соціальної синергії інформаційного простору.

Попри те, що впровадження такої концепції цінностей ще попереду, вже на початку ХХІ століття найближче до цієї моделі стоять науково-дослідні та освітні мережі. Релігія, мораль, цінності, мова, традиції хоча й сприяють внутрішній консолідації локальних соціальних груп, у світовому масштабі вони нерідко перетворюються на джерело розбіжностей та соціальних конфліктів. Тому цілком виваженим і доречним є звернення до аналізу науки й освіти як соціальних атракторів мережевого суспільства кінця ХХ – початку ХХІ століть. Вони репрезентують відповідну частину соціальної реальності як монолітний компонент мережевої соціальної архітекτονіки, а тому є важелями рівноваги глобального інформаційного простору. Створення в інформаційному просторі науково-дослідницьких і освітньо-просвітницьких мереж є першим етапом інституалізації глобальних інформаційних мереж як соціокультурного феномену. У зв'язку з цим актуальною є проблема співвідношення реальної та віртуальної іден-

тичності соціальних суб'єктів. Її розкриття прояснило б причину залучення контроверзи «локальне – глобальне» у процесі аналізу соціальної оцінки механізмів впровадження соціокультурного потенціалу глобальних інформаційних мереж. Варто було б з'ясувати питання, чи всі соціальні мережі знайшли своє місце в інформаційному просторі глобалізованого соціуму і чи існує критерій «виживання» соціальної мережі в умовах інформаційного суспільства.

Кравченко П.А.

ЦЕННОСТНЫЕ ОРИЕНТАЦИИ СОЦИАЛЬНОЙ АРХИТЕКТониКИ ГЛОБАЛЬНЫХ СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЕЙ В СОВРЕМЕННОМ СОЦИУМЕ

В статье доказано, что самоорганизация сетевого пространства направлена на устранение человеческого фактора из информационной архитектуры, ввиду чего не существует отличного от ценностно-ориентированного образа подчинения потенциала инновационно-коммуникативных технологий целям, приоритетам и перспективам цивилизационного развития человечества. Каркасом, стандартом глобальной социальной архитектуры может быть только такая система ценностей, которая согласуется с процессами социальной синергии информационного пространства.

Ключевые слова: архитектоника, виртуальная реальность, глобальные социальные сети, информация, информационное общество, информационное пространство, коммуникационные системы, конвергентные технологии, социальные сети, социум, ценностные ориентации, ценности.

Kravchenko P.A.

VALUE ORIENTATIONS OF SOCIAL ARCHITECTONICS OF GLOBAL SOCIAL NETWORKS IN MODERN SOCIETY

The integration of innovative technologies in the body of social reality should be consistent with social purposes, values and meanings. It seems to be heuristically promising to compare information networks with the software. Similarly as the program “animates” the computer by giving it unlimited applicability measurements and networks extend social reality. In other case the social fabric will remain in a passive state. That is why social and cultural potential of global information networks should be understood not as available tools and knowledge of technologies, etc., but as a special kind of social relations that appears based on innovation and communication technologies of globalized society to establish a balance of information and finding optimal ways of modern society.

Information space – a part of social reality that directly affects the determination and correlation between parameters of social space and social time. Information space and accordingly global information networks are not virtual by their nature, functionality and potential.

In fact, the purpose of virtualization is the diversion of society from public social and cultural potential of innovative network technologies, by turning the real needs and interests into the random, imaginary ideals, values and purposes. Therefore it is impossible to consider virtual space, which is designed by the mediation of modern media, online social networks (such as Facebook, VKontakte, etc.), gossip, online surveys and other methods, as a full equivalent or substitute of social reality. It can be an equivalent only if socio-cultural potential of global information networks is implemented.

Socio-cultural potential of information networks is directly related to humanitarian innovations that are broadcasted with the help of information networks.

Producing of humanitarian needs is caused by the protest movement that is triggered by uneven distribution of innovative and socio-cultural potential of the network architecture. However, innovation that is converted into common practice can lead to unpredictable and random consequences. The origin and need of humanitarian innovation is a sign of social system that is coming out of the state of dynamic equilibrium and growth of social entropy.

Inconsistency of implementation between socio-cultural potential of information networks and their innovative capacity will inevitably provoke collapse of resistant social structures and establishing a rigid hierarchy, dimensionality, closure society.

Keywords: *architectonics, virtual reality, global social networks, information, information society, information space, communication systems, convergent technologies, social networks, society, value orientations, values.*

Надійшла до редакції 20.11.15 р.

